

Pyhät ja pyhyys ortodoksisuudessa Seminaari Mikkelissä 19.2.2022

Pyhänjäännösten kunnioittaminen

TT Hannu Pöyhönen

Arvoisat kuulijat niin te, jotka osallistutte tähän seminaariin täällä Suomen nuoriso-opiston Artium salissa, kuin myös te, jotka seuraatte sitä striimattuna kodeissanne eri puolilla Suomea, lähdän liikkeelle kahdesta näkökohdasta.

Ensinnäkin, Nikean uskontunnustuksen mukaan me uskomme ”yhteen, pyhään, katoliseen ja apostoliseen kirkkoon”. Tämä Kirkko on Kristuksen mystinen ruumis, johon kuuluvat kaikki Häneen kasteessa liitetyt ja mirhallavoidellut kristityt kaikkialla maailmassa kaikkina aikoina. Kirkko ylittää maantieteelliset rajat ja yhdistää toisiinsa myös eri aikoina eläneet uskovat. Evankeliumin opetuksen mukaan Jumala ei ole kuolleiden Jumala vaan elävien, sillä Hänelle kaikki elävät (Matt. 22:31–32). Hänelle elävät myös kuolleet, he ovat poissa vain näennäisesti, meidän rajoittuneesta näkökulmastamme.

Toiseksi, ihmiselämän päämäärä on jumaloituminen, kuten kuulimme isä **Raimon** luennosta. Ortodoksisen perinteen mukaan kilvoittelevassa ihmisessä tapahtuu todellinen muutos. Pyhistä, jotka ovat kuolleet kokonaan omalle tahdolleen, tulee Jumalan Pyhän Hengen temppeleitä, Hänen asumuksiaan. Heissä asustava jumalallinen elämä voi joskus tulla havaittavallakin tavalla esille jo tämän ajan puitteissa, esimerkiksi valona tai hyvänä tuoksuna. Kirkkomme uskon ja kokemuksen mukaan tämä Pyhän Hengen todellisuus jatkaa läsnäoloaan ihmisen ruumiissa myös kuoleman jälkeen, sillä ”Jumala ei armolahjojansa kadu”, voisimme todeta apostoli **Paavalin** sanoin (Room. 11:29).

Näissä kahdessa näkökohdassa kiteytyy pyhänjäännösten asema Ortodoksisuudessa. Kuolleet ovat eläviä ja pyhien maallisissa jäännöksissä on läsnä sama jumalallinen kirkkaus kuin heidän ylösnousemusruumiissakin. Näin ollen pyhänjäännöksissä me kohtaamme itse pyhät. Ellemme kunnioita heidän pyhänjäännöksiansä, miten me voisimme aidosti kunnioittaa heitä itseäänkään? Tai ellemme kunnioita heidän pyhänjäännöksiansä, miten me voisimme aidosti kunnioittaa Jumalaa, jonka voima on tullut näkyväksi heissä ja joka on ”*kirkastunut pyhissään*” (2. Tess. 1:10)?

Suomessa pyhänjäännökset ovat varsin outoja jopa Kirkkomme aktiivijäsenille. Se on tavallaan ymmärrettävää, koska täällä me kohtaamme pyhänjäännöksisiä harvoin ja siksi niistä puhutaankin vain vähän. Monet miespuoliset suomalaiset ortodoksit ovat havahtuneet pyhänjäännösten olemassaoloon aivan uudella tavalla Athosvuorella, jossa niillä on keskeinen asema luostareiden elämässä. Käytännössä kaikissa luostareissa pyhänjäännökset otetaan esille päivän päätteeksi pienessä ehtoonjälkeisessä palveluksessa. Kun munkit lukevat palvelusta nartheksissa, pyhiinvaeltajat kokoontuvat kirkkosaliin, jossa joku luostarin pappismunkeista tuo osan luostarin pyhänjäännöksistä kuninkaan ovien kohdalle levittämälleen ja liinalla kattamalleen kapealle pöydälle. Kerrottuaan keiden pyhänjäännöksisiä missäkin pyhänjäännöslippaassa on hän ohjaa pyhiinvaeltajat kunnioittamaan niitä. Muutaman maahankumarruksen jälkeen he suutelevat pyhänjäännöksisiä ja saattavat myös pyytää pappia siunaamaan niiden päällä heidän kaularistinsä tai rukousnauhansa. Tämä hetki on yksi pyhiinvaeltajan päivän ehdottomista kokokohdista. Myös suomalaiset pääsevät nopeasti mukaan nähdessään muiden pyhiinvaeltajien hartaan kunnioituksen.

Tekemiemme pyhiinvaelluksien lopuksi olemme yleensä aina Thessalonikissa aterialla keskustelleet matkan merkittävimmistä kokemuksista ja annista. Muistan, miten kerran eräs uskonnonopettajana toimiva diakoni sanoi silmät kostuen, kuinka suuri kokemus hänelle oli nähdä edessään **Basileios**

Suuren, Johannes Kryostomoksen ja muiden pyhien pyhänjäännökset ja suudella niitä. Näin nuo pyhät, joista hän usein kertoi oppilailleen, tulivat hänelle aivan eri tavalla todellisiksi. Tuo diakoni onnistui ilmaisemaan hyvin sen totuuden, että pyhänjäännökset luovat suhteen ja yhteyden pyhiin, tekevät heidät todellisiksi ja läsnä oleviksi. Heidän jäännöstensä kautta me pääsemme kosketuksiin vuosisatoja aiemmin eläneiden Kirkkomme uskon sankareiden kanssa ja tulemme osallisiksi heidän siunauksestaan. Pyhänjäännökset myös konkretisoivat heille kohdistettavat esirukouspyynnöt, sillä toista on pyytää esirukousta pyhältä hänen pyhänjäännöksensä äärellä ja toista missä muualla tahansa. Vaikka pyhät ovatkin aina yhtä lähellä meitä, heikkoina ihmisinä me koemme olevamme lähempänä heitä siellä, missä he ovat näkyvästi läsnä pyhänjäännöstensä kautta. Jos tietäisimme, että joku Kirkkomme suurista pyhistä olisi tavattavissa jossain päin maataamme ja meillä olisi suuri tarve apuun, me varmaankin lähtisimme käymään hänen luonaan. Samalla tavoin ortodoksille on luontevaa käydä siellä, mistä löytyy hänen kunnioittamiensa ihmisten pyhänjäännöksiä.

Pyhänjäännökset välittävät ihmisille parannuksia sairauksista ja apua hädässä, koska niissä vaikuttaa Jumalan Pyhä Henki. Konkreettisesti Pyhän Hengen ja Jumalan armon läsnäolo niissä voi ilmetä hyvänä, taivaallisena tuoksuna tai niistä vuotavana mirhana. Tällaisia kiistattomia tapauksia tunnetaan monia eikä tiede pysty selittämään niitä. Puheeni lopuksi kerron muutamasta tällaisesta tapauksesta. Pyhän Hengen läsnäolo pyhänjäännöksissä näkyy monesti myös siinä, että pahojen henkien valtaan joutuneet ihmiset eivät kykene olemaan niitä läheisyydessä, vaikka eivät näkisikään niitä ja olisi niistä tietoisia muulla tavoin. Ne herättävät heissä levottomuutta ja saavat heidät tuntemaan olonsa raskaaksi. Meistä tällainen saattaa tuntua oudolta, mutta vahvoissa ortodoksimaissa tuollainen on arkipäivää. Kenties pahat henget reagoivat noin pelosta, että ne karkotetaan. Koska harvat länsimaiset ihmiset enää uskovat Jumalaan, he liikkuvat aniharvoin paikoissa, joissa kohtaisivat pyhänjäännöksiä tai muuta Jumalan pyhyyttä kantavaa todellisuutta. Siksi moni demonien valtaan päätyneet eivät välttämättä havahdu koskaan traagiseen tilaansa.

Kaiken sen avun lisäksi, mitä pyhänjäännökset voivat meille tarjota, ne myös kutsuvat meitä seuraamaan niissä kohtaamiemme pyhien esimerkkiä. Ne kertovat näkyvästi, että pyhittäminen on kaikille ihmiselle tarjolla oleva mahdollisuus. Niin kuin pyhät pienin päättäväisin askelin luopuivat omasta itsekkästä elämästään toisten hyväksi Jumalan tahtoa seuraten, niin voimme mekin tehdä. Jokainen meistä voi Jumalan avulla pyrkiä kirkastamaan ne lahjat, jotka Hän on kätkenyt meidän ainutkertaiseen elämäämme ja persoonaamme. Tässä prosessissa meille on hyödyllistä lukea erityisesti pyhien elämäkertoja nähdäksemme, miten he toteuttivat Jumalan tahtoa arjessaan, kohtasivat kiusaukset, kilvoittelivat ja hoitivat hengellistä elämäänsä. Vaikka heidän elämäntilanteensa ja -olosuhteensa olisivat kuinka erilaiset omiimme nähden, me hyödyimme paljon nähdessämme heidän päättäväisyytensä ja valmiutensa kaikkiin uhrauksiin, tarvittaessa jopa kuolemaan Kristuksen tähden. Juuri heidän intonsa, kestävyytensä, kärsivällisyytensä, uskonsa ja luottamuksensa Jumalaan voivat olla meille inspiraation ja voiman lähde. Yksi tällainen Kristuksen seuraamisen esikuva meille on se marttyyri, jonka pyhänjäännös on upotettu oman kotikirkkomme alttaripöytään kirkon vihkimisen yhteydessä. Läsnäolollaan hän kehottaa kaikkia kirkossa kokoontuvia elämään uskonsa todeksi niin kokonaisvaltaisesti kuin mahdollista, kuten hänkin teki Kristuksen marttyyrina. Alttaripöytään upotettuna hänen pyhänjäännöksensä myös muistuttaa meitä siitä, että pyhittämisen lähde on Kristus, jonka Ruumiista ja Verestä me tulemme osallisiksi tuolla pöydällä pyhitettävissä ehtoollislahjoissa. Hän on meille Elämän Leipä ja Kuolemattomuuden Lähde. Mitä pienemmiksi me tulemme, sitä suuremmaksi Hän voi meissä kasvaa.

Pyhänjäännökset ovat myös konkreettinen osoitus ihmisen ruumiille annetusta kunniaista, toisin kuin esimerkiksi antiikin filosofian opetuksessa, jossa ruumis nähdään sielun vankilaksi. Vaikka ihminen on yhteydessä Jumalaan sielunsa välityksellä, myös hänen ruumiinsa tulee osalliseksi Jumalan armosta eli jumalallisesta energiasta tai viime kädessä Jumalan elämästä siitä yksinkertaisesta syystä, että olemme sielun ja ruumiin muodostama erottamaton kokonaisuus. Juuri

ruumis antaa meille mahdollisuudet toimia tässä näkyvässä aineellisessa maailmassa sen pyhittäjinä ja ”pappeina”. Ruumiillamme me voimme ilmaista katumustamme vaikkapa maahankumarruksia tehden, rakkauttamme lähimmäisiimme palvelemalla heitä ja kiitollisuuttamme Jumalalle ylistämällä Häntä Hänen hyvydestään ja huolenpidostaan vaikka koko luomakunnan puolesta ja sen nimissä. Juuri ihmisen aineellinen todellisuus, osallisuus ruumiiseen, tekee hänestä pyhän Maksimos Tunnustajan mukaan näkyvän ja näkymättömän luomakunnan leikkauspisteen, mikrokosmoksen eli pienoismaailman, jolla on jopa runsaammat toimintamahdollisuudet kuin ruumiittomilla enkeleillä. Tämä tietysti edellyttää, että käytämme ruumistamme oikein ja alistamme sen hengen valtaan toteuttamaan langenneen maailman päämäärien sijasta Jumalan ikuista tahtoa.

Ortodoksisen perinteen näkökulmasta juuri pyhänjäännökset ovat osoitus ihmisruumiin suuresta arvosta. On kuitenkin hyvin surullista, että kristinuskon piirissä varttunut läntinen maailma ei nykyisin enää näe ruumiilla mitään arvoa ihmisen kuoltua, mikä varmaan osaltaan johtuu siitä, ettei se enää usko sielun olemassaoloonkaan. Tämän vuoksi vainaja unohdetaan ja hautaustavoista on kadonnut kaikki pyhyys. Selkeimmin se näkyy polttohautauksen yleistymisenä, jota perustellaan hautaukseen tarvittavan tilan puutteella, vaikka samanaikaisesti kulutusyhteiskunnan jätteille tilaa riittää. Nyt polttohautauksesta puolestaan koetetaan siirtyä ruumiin kompostointiin, koska se on päästötön ja lisäksi ekologinen vaihtoehto, lannoittaahan vainaja kuoltuaan näin vielä maatakin... Tällaiset hautauskäytännöt ovat Kirkolle kauhistus. Mikäli Kirkko hyväksyisi ne, se käytännössä tunnustaisi, että pyhittyminen ei ole ihmiselle enää mahdollista, että meidän aikamme on tullut kykenemättömäksi tuottamaan pyhiä ja sitä kautta pyhänjäännöksiä. Mutta vaikka ihminen ei saavuttaisikaan tässä elämässä jumaloitumisen täyteyttä, hän kilvoitellessaan kuitenkin pyhittyy aina johonkin määrään asti, minkä vuoksi hänen ruumiissaan on myös läsnä Pyhä Hengen armo. Jos näin ei ole kristityn kohdalla, hänellä ei ole pelastuksen toivoa, koska silloin hän on vieras jumalalliselle elämälle. Kunnioituksesta sitä kohtaan, että meidän ruumiimme on Pyhän Hengen temppele, kuten apostoli Paavali sanoo (1. Kor. 6:19), yhdenkään ortodoksin ei pitäisi luopua omalla kohdallaan arkkuhautauksesta eikä Kirkon pitäisi sallia sitä jäsenilleen ilman joitakin täysin poikkeuksellisia olosuhteita. Tämä on pastoraalinen kysymys. Kirkon pitää pyrkiä tekemään kaikki voitavansa, että sen jäseniksi kastetut voivat astua Jumalan eteen tuottaen Hänelle kunniaa sekä elämällään että kuolemallaan.

Pyhänjäännösten lisäksi Athosvuoren pyhiinvaeltajalle voimakas kokemus on myös luostareiden luuhuoneet, joissa heille toisinaan tarjoutuu mahdollisuus käydä. Kreikassahan on tapana nostaa vainajien luut kolmen vuoden kuluttua hautamisesta, minkä jälkeen ne puhdistetaan rakkautta osoittaen ja sijoitetaan arvokkaasti luuhuoneeseen. Athosvuoren luuhuoneissa kallot ovat hyllyillä siisteissä riveissä, niin että jokaisen otsaan on kirjoitettu hänen nimensä, kuolinaikansa ja luostarissa vietetyt kilvoitteluvuodet, kun taas muut luut ovat tavallisesti luuhuoneessa kaikki yhteen paikkaan pantuina. Luuhuoneen yläkerrassa on yleensä kirkko, jossa toimitetaan joka lauantai jumalallinen liturgia, minkä jälkeen pappi menee luuhuoneeseen ja toimittaa siellä vainajien muistopalveluksen, panihidan. Muistopalveluksen aikana pappi suitsuttaa luut, kuin elävät ihmiset, erityisesti pääkallot. Tunnelma näissä palveluksissa on arvokas ja valoisa. Läsnaolija voi hengessään aistia edesmenneiden tunteiden ilon heidän puolestaan toimitetusta muistopalveluksesta. On todella merkittävää, että pyhien ja kilvoitelleiden ihmisten luut eivät herätä läsnäolijoissa minkäänlaista kammaa tai vastenmielisyyttä. Luuhuoneessa voisi tunnelmansa puolesta rauhallisin mielin vaikka yöpyä, kun taas tavallisten hautausmaiden ruumishuoneet vainajineen eivät keskimäärin herätä kävijöissä yleviä tunteita. Asiaa ei voine selittää muulla tavoin kuin Jumalan läsnäololla kilvoitelleiden ihmisten maallisissa jäännöksissä. Siksi ne välittävät rauhaa ja johtavat luuhuoneessa kävijän ajatukset valoisalla tavalla elämän perimmäisiin kysymyksiin.

Kerron lopuksi vielä, kuten lupasin, muutaman mielenkiintoisen tositarinan pyhänjäännöksistä.

Kerran athoslainen erakkomunkki **Alexander** kertoi minulle tapauksen, joka sattui pyhän **Siluan Athosvuorelaisen** kanonisoinnin jälkimainingeissa, siis pian vuoden 1987 jälkeen. Pyhä Siluan kilvoitteli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä venäläisessä Pyhän Panteleimonin luostarissa, ja hänen jumalanpalvelustekstinsä laadittiin pyhäksi julistamista varten kreikaksi Athosvuoren Simonopetran luostarissa. Pyhään Siluaniin syntyneen syvän ja luontevan yhteyden vuoksi Simonopetran isät pyysivät Panteleimonin luostarista palaa pyhän Siluanin pyhäinjäännöksistä. Heidän pyyntöönsä suostuttiin. Jumalanpalvelustekstien laatija, pappismunkki **Athanasios**, saapui noutamaan pyhäinjäännöstä. Hän kääri tuon pienen luunpalan puhtaaseen liinaan ja pani viittansa rintataskuun. Samana päivänä hän matkasi Karioksen ja Dafnin yhteysbussissa ja isä Alexander istahti hänen viereensä. Pian isä Athanasioselta tuntui lähtevän voimakas tuoksu, joka hämmästytti isä Alexanderia niin paljon, että hän kysyi isä Athanasioselta – itse asiassa kahteenkin kertaan – käyttikö hän jotakin hajuvettä ja sai ymmärrettävästikin kielteisen vastauksen. Kohta isä Athanasios huomasi, että hänen viittansa rintatasku oli kauttaaltaan kostunut. Pyhäinjäännöksestä oli alkanut vuotaa mirhaa. Ilmeisesti pyhä Siluan halusi näin ilmaista kiitollisuutensa jumalanpalvelustekstiensä laatijalle.

Toinen tapaus sijoittuu Suomeen, Kiteen kirkkoon. Sen keskeiset puuhaihmiset, kaksi maallikkoa, olivat päättäneet pyytää kirkkoonsa pyhän **Nektarios Eginalaisen** pyhäinjäännöstä Kreikasta, koska se oli pyhitetty Pyhälle Kolminaisuudelle ja pyhälle Nektariokselle, kuten myös pyhän Nektarioksen Eginalle perustama luostari nykyisin kirkkoineen. He onnistuivatkin saamaan pyhäinjäännöksen, joka tosin jaettiin kristillisellä tasajaolla Klaukkaan Pyhän Nektarioksen kirkon kanssa. Kiteellä pyhäinjäännös sijoitettiin alttaripöytään juhlavassa jumalanpalveluksessa. Kun palvelus ja sitä seurannut juhlaolento olivat ohitse ja juhlaolento oli poistunut, nuo kaksi henkilöä istahtivat kirkkosalin tuoleille väsyneinä mutta onnellisina. Yhtäkkiä kirkon täytti huumaava hyvä tuoksu, joka voimistui voimistumistaan ja kesti noin kaksi tuntia. Koko sen ajan he istuivat typeryneinä hiljaa ja samalla nauttien hetken pyhydestä. Tuoksua sai olla todistamassa myös lounaan valmistanut ei-ortodoksinen emäntä.

Kolmas tapaus on kuitenkin kaikkein ihmeellisin. Se liittyy Ortodoksisen kirkon tämän hetken merkittävimpanä pidettyyn mirhanvuodattajaan, pyhään **Demetrios Thessalonikilaiseen**, ja se sattui hänen kirkossaan Thessalonikissa vuonna 1987. Oli tuon kaupungin suojeluspyhän muistopäivän ilta 26.10. noin klo 22, ja juhlaolentolaisuudet olivat siltä vuorokaudelta ohi. Kirkossa oli enää nelisenkymmentä ihmistä. Ryhmä naisia lauloi hänen pyhäinjäännösarkkunsensa edessä anomuskanonian ja vastavihitty diakoni, Hristos Kotios, oli paikalla puolisonsa kanssa seurakunnan työntekijöiden puolesta.

Yhtäkkiä pyhäinjäännösarkusta alkoi vuotaa mirhaa niin paljon, kuin sitä olisi kaadettu sinne ämpäreittäin. Naiset alkoivat huutaa ihmeissään ja diakoni ryhtyi hämmennyksen vallassa kuivaamaan mirhaa alttarista noutamaansa pumpuliin. Mirhasta lähti niin huumaava tuoksu, että ulkona kävelevät ihmiset tulivat kirkkoon katsomaan, mistä on kyse.

Pian mirhaa alkoi vuotaa myös kaikista kirkon ikoneista missä tahansa ne olivatkin! Läsnaolijat eivät voineet enää käsittää, millaisesta ihmeestä he olivat tulleet osallisiksi. He saivat koskettaa mirhaa, he näkivät ja haistoivat sen. Pian pyhäinjäännösarkun eteen oli muodostunut pitkä jono ihmisiä, jotka kyynelisin polvistuivat sen edessä.

Kun Thessalonikin metropoliitta **Panteleimon II** kuuli ihmeestä, hänellä oli heti oma käsityksensä sen syystä. Sinä iltana Thessalonikin yliopistolla oli pidetty juhlatilaisuus sen kunniaksi, että kaupunki oli vapautunut turkkilaisten vallasta täsmällisesti 75 vuotta sitten. Vaikka vapautuminen oli tapahtunut kaupungin suojeluspyhän muistopäivänä vuonna 1912, juhlapuhuja ei ollut viittannut siihen mitenkään. Metropoliitan mukaan pyhä Demetrios halusi kuitenkin näyttää, kenen ansiota kaupungin vapautuminen oli.